

PE URMELE LUI MARCO POLO ȘI ALE SPĂTARULUI MILESCU: STAGIU DE DOCUMENTARE ÎN CHINA (2012)

O foarte veche aspirație, aceea de a întreprinde o călătorie de documentare până în îndepărtata Chină, a avut șansa de a se materializa în baza protocolului de colaborare încheiat de Academia Română și Academia Chineză de Științe Sociale. Deplasarea s-a desfășurat pe parcursul a două săptămâni, între 21 mai și 4 iunie 2012 și a presupus sejururi la Pekin (Beijing) (21–23 mai și 28 mai – 4 iunie) și Șanghai (24–27 mai). Din motive neexplicate, nu s-a dat curs solicitării de a se include în program și Cantonul (Guangzhou). Principala temă de cercetare pe care mi-am propus să o am în vedere în cele două săptămâni, avizată de forurile academice competente din România și China, s-a referit la contactele dintre spațiul pontic și regiunile chineze în decursul Evului Mediu. Totodată, am manifestat un interes particular și pentru modul de exercitare a suzeranității mongole asupra Chinei în perioada dinastiei Yuan, spre a încerca să reperez eventuale trăsături comune cu realitățile înregistrate în zona Dunării de Jos, unde, de asemenea, s-a extins dominația mongolilor în secolele XIII–XIV.

Programul, stabilit de comun acord cu gazdele, s-a axat pe patru direcții principale: a) întâlniri protocolare cu înalte oficialități academice pentru discutarea aspectelor științifice de interes bilateral și angajarea unei cooperări statornice; b) vizitarea câtorva ansambluri arhitecturale și a unor vestigii arheologice de referință; c) investigații asupra colecțiilor muzeale; d) consultarea literaturii de specialitate în biblioteci publice.

Instituția gazdă, Academia Chineză de Științe Sociale, a fost constituită în anul 1977, evoluând dintr-un Departament de Filozofie și Științe Sociale a Academiei Chineze de Științe, fondată în 1955. În afară de diverse organisme cu rosturi administrative și editoriale, Academia Chineză de Științe Sociale are în subordinea sa șase secții: de Literatură și Filozofie, de Istorie, de Economie, de Drept și Studii Sociale și Politice, de Studii Internaționale și de Studii Marxiste. În cadrul Secției de Istorie activează Institutele de Arheologie, Istorie, Istorie Modernă și Istorie Mondială, un Centru de Istorie și Geografie a Hotarelor Chinei și un Oficiu al Grupului Coordonator al Editării cronicilor locale chineze. În chip firesc, am solicitat intermedierea contactelor cu Institutul de Arheologie și cu Institutul de Istorie, ceea ce s-a concretizat grație intervenției doamnei Liu Yingxiang, șefa Secției europene de cooperare internațională din cadrul Academiei Chineze de Științe Sociale.

La Institutul de Arheologie am fost primit de directorul său adjunct, prof. Bai Yungxiang, acompaniat de prof. Cong Dexin, dr. Chen Ling și cercetătorul Bai Xue Song, traducerea engleză a conversației fiind asigurată de doamna Liu Yingxiang. Gazdele mi-au făcut o prezentare generală asupra preocupărilor preponderente ale personalului instituției, notificându-mi-se realizările deosebite dobândite mai cu seamă în ultimii ani și aspirația de a se plasa în elita cercetării mondiale, printr-o persuasivă receptivitate față de necesitatea dotării cu tehnică de vârf, având un amplu spectru interdisciplinar. Direcția Institutului de Arheologie din Pekin a agreat propunerea de a face schimb de literatură științifică cu instituția academică pe care o reprezint.

Fondat la 1 august 1950, Institutul de Arheologie din capitala Chinei cuprinde mai multe departamente și branșe: Departamentul de Arheologie Preistorică, Departamentul de Arheologie a dinastiilor Xia, Shang și Zhon, Departamentul de Arheologie de la dinastia Han la Tang, Departamentul de Arheologie de Frontieră, Etnologie și Religii, Centrul de Conservare și Cercetare a Moștenirii Culturale, Centrul pentru Arheologie Științifică, Centrul pentru date și informații arheologice, Oficiul Editorial de Arheologie, la care se adaugă trei secții subordonate din provincie: Oficiul de Cercetări Xi'an, Stațiunea Arheologică Luoyang și Stațiunea Arheologică Anyang, toate acestea fiind structurate în decursul anilor. Primul director al instituției a fost Zheng Zhenduo, iar în prezent această responsabilitate este asumată – începând din 2006 – de prof. Wang Wei.

De la întemeiere și până astăzi Institutul a întreprins săpături metodice în peste 200 de așezări disipate în cuprinsul întregii țări. Începând din 1994 s-au stabilit cooperări cu instituții de cercetare din Statele Unite, Japonia, Australia și din alte state, iar din anul 2000 echipe de specialiști chinezi au participat la săpături desfășurate în Germania și Rusia. Personalul Institutului are între preocupări nu numai inițierea de șantiere arheologice și valorificarea științifică și muzeistică a rezultatelor investigațiilor, ci și conservarea și restaurarea vestigiilor recuperate. În consonanță cu exigențele manifestate pe plan mondial, Institutul deține mai multe laboratoare dotate cu tehnologie de înalt nivel. Între aceste laboratoare, amintim pe acelea de dendrocronologie, antropologie, zooarheologie, paleoetnologie, analize ale dietei și structurilor materiale, la care s-a adăugat, începând din 1959, un laborator pentru datări radiocarbon, primul de acest fel din China.

Sub auspiciile Oficiului Editorial de Arheologie, fondat în 1955 în cadrul Institutului de Arheologie, apar numeroase monografii, volume de rapoarte arheologice, precum și patru publicații periodice: *Kaogu Xuebao* („Acta Archaeologica Sinica”), *Kaogu* („Arheologia”), *Kaoguxue Jikan* („Caiete de arheologie chineză”) și *Chinese Archaeology*. Primele trei reviste inserează numai contribuții în limba chineză, iar ultima publică traduceri abreviate în engleză ale unor articole considerate mai relevante, incluse inițial în *Kaogu* și în alte periodice. Asumându-și menirea de a populariza principalele rezultate ale investigațiilor de teren dincolo de frontarii, *Chinese Archaeology* și-a făcut debutul în anul 2001, atribuțiile de redactor responsabil revenindu-i lui Liu Qingzhu. Până în prezent a rămas singurul periodic cu profil arheologic publicat într-un idiom străin tipărit în China, ceea ce ni se pare cu totul nesatisfăcător, cu atât mai mult cu cât vestigiile descoperite sunt de o valoare și diversitate excepțională, mai cu seamă cele din ultimele decenii, ele reliefând un patrimoniu cultural cu o individualitate inconfundabilă. Din punctul de vedere al popularizării antichităților în limbi de circulație internațională, China se situează, în pofida substanțialelor sale disponibilități economice și a marilor ambiții de a obține respectabilitate pe plan mondial, mult în urma unor țări europene cu resurse mai modeste, precum Polonia, România și Ungaria, rămânând să-și dispute întâietatea cu Albania și Bulgaria.

La Institutul de Istorie din Pekin mi s-a intermediat o întrevedere protocolară cu prof. Li Jinxin, directoare la Departamentul Relațiilor Chinei cu Lumea Înconjurătoare și, totodată, directoare a Centrului de Studii Euroasiatice, la întâlnire participând și dr. Khoshut Tsengel, specialist în textele medievale chineze, precum și doamnele Jarcken Tursun și Wu Yun Gao Wa, cu preocupări în istoria kirgizilor și, respectiv, a mongolilor. Interlocutorii m-au informat asupra direcțiilor programatice avute în vedere de conducerea Institutului în prezent și în viitorul apropiat, exprimându-și disponibilitatea de a stabili raporturi de colaborare cu specialiștii din România. Schimbările de publicații realizate ad-hoc au conturat sfere comune de preocupări, care, cu voință și perseverență, ar putea conduce spre anumite forme de cooperare ulterioare.

Institutul de Istorie este compus din mai multe secții de cercetare, cu preocupări tematice bine definite, privitoare la: Istoria premergătoare dinastiei Qin, Istoria dinastiilor Qin, Han, Wei, Jin și a dinastiilor Nordice și Sudice, Istoria dinastiilor Sui, Tang, Song, Liao, Jin și Yuan, Istoria dinastiei Ming, Istoria dinastiei Qing, Istoria intelectuală a Chinei, Studiul Geografiei istorice, Istoria relațiilor Chinei cu Lumea Înconjurătoare, Istoria Culturală, Istoria Socială, Studiul Documentelor istorice și Istoria Istoriografiei.

Totodată, Institutului îi sunt afiliate diferite alte sectoare, care au între preocupări investigarea inscripțiilor pe oase, a manuscriselor de pe bambus și mătase, precum și studiile eurasiatice. Producția științifică a secțiilor și sectoarelor este de o amplitudine remarcabilă. Astfel, despre inscripțiile de pe oase s-au publicat 27 de volume, despre manuscrisele Dunhuang din colecțiile britanice 14 volume, despre contractele din perioada dinastiei Ming 40 de volume etc. Menționarea tematicii tomurilor citate atestă preocuparea bine coordonată pentru valorificarea fondurilor documentare, conștientizându-se desigur că o istoriografie redutabilă este de neconceput fără publicarea doctă a izvoarelor de toate categoriile, pe baza cărora putându-se elabora operele de sinteză.

Asemenea lucrări au stat, de asemenea, în atenția specialiștilor de la Institutul de Istorie, cărora li se datorează tratatul despre dinastia Shang (11 volume), monografiile dedicate culturii dinastiei Tang, agriculturii perioadelor Han, Jin și Tang, vieții politice din vremea dinastiei Ming, istoriei dinastiei Qing (zece volume), istoriei generale a gândirii chineze (șase volume), istoriei heftaliților, răspândirii budismului pe versanții nordici ai Himalaiei, vechiului costum popular chinez, istoriografiei din perioada mai multor dinastii (Han, Tang etc.) și altor foarte numeroase probleme. Din consultarea listelor cu contribuțiile științifice ale membrilor Institutului, am remarcat că titlurile consacrate trecutului dinastiei Yuan – corespunzătoare dominației mongolilor mai întâi în jumătatea nordică a Chinei, în Imperiul Jin (Kin), și ulterior în jumătatea sa meridională, în Imperiul Song – nu se regăsesc cu aceeași frecvență ca în cazul altor epoci, deși nu poate fi invocată o penurie a resurselor informative.

Din păcate, toate aceste realizări notabile, evocate succint și selectiv în rândurile de mai sus, comportă o accesibilitate precară în istoriografia internațională, în condițiile în care numărul sinologilor cu o solidă formație cărturărească din Europa, Statele Unite ale Americii, Rusia, Australia și Japonia este relativ redus, iar forurile diriguitoare ale științei chineze – până nu demult – nu au dat semne că ar fi dispuse să patroneze un program consistent de traduceri ale lucrărilor mai reprezentative în limbi de largă proliferare pe plan mondial. Abundența surselor documentare chineze a fost sesizată de multă vreme de erudiții occidentali, astfel că, în prelegerile susținute la Universitatea din Berlin – *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte* –, în al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, Hegel emana observația că nici un popor din lume nu îi depășește din acest punct de vedere pe chinezi.

Dacă la Pekin contactele cu notabilități ale medievalității locale s-au dovedit fructuoase, cele programate la Șanghai au avut mai mult un caracter formal. Cu toate acestea, directorul Oficiului Internațional al Academiei de Științe Sociale din Șanghai, dr. Li Yihai, și colaboratoarele sale mi-au intermediat în mod eficient legăturile cu persoanele de specialitate angajate la Muzeul Șanghaiului și la Biblioteca Municipală.

O substanțială parte a stagiului de documentare a fost afectată vizitării unor edificii istorice reprezentative. Cele la care am avut acces se aflau în Pekin și împrejurimile sale.

De o largă notorietate în întreg Orientul Îndepărtat încă din Evul Mediu târziu, sporită exponențial în epocile ulterioare, s-a bucurat așa-numitul „Oraș interzis”, astăzi Muzeul Palatului (Gugong), situat în partea centrală a capitalei chineze. După înlăturarea dinastiei Yuan în anul 1279, palatul suveranilor mongoli fusese distrus, iar fondatorul noii dinastii – Ming –, Zhu Yuan-zhang (Hong Wu ca împărat) și-a stabilit reședința la Yingtian (Nanjing), pe Fluviul Albastru (Yangtze). La moartea acestuia, fiul său Zhu Di (Yongle ca împărat) a uzurpat tronul fratelui mai mare și și-a mutat curtea la Beijing (Capitala de la Nord), unde, în 1406, a dispus începerea construirii unui magnific palat, terminat în 1420, ce avea să devină principala reședință imperială în vremea dinastiilor Ming și Qing, până la proclamarea Republicii chineze. Acoperind o arie rectangulară cu laturile de 961×753 m, „Orașul interzis” cuprinde circa 980 de clădiri, cu peste 8800 de încăperi, fiind fortificat cu un zid gros din cărămidă, cu lungimea de aproximativ trei km și înălțimea de circa opt metri, prevăzut cu un șanț lat umplut cu apă. Din descrierea amănunțită pe care venețianul Marco Polo o face palatului marelui han Qubilai (*Coblay*) (1260–1294) de la Khanbaliq (*Camblau, Cambaluc*) (cf. Marco Polo, *Il Milione*, ed. D. Olivieri, Bari, 1928, p. 84–86), s-ar deduce că arhitecții suveranilor Ming s-au inspirat din planurile edilitare ale predecesorilor.

Edificiile din interior, alcătuind un ansamblu arhitectural armonios, cu propensiune pentru dispunerile simetrice, cuprind încăperi destinate împăraților, familiilor și servitorilor lor, administrației centrale a statului, conclavurilor protocolare, depozitelor pentru diferite produse, la care se adaugă pavilioane confortabile pentru relaxare și o grădină amenajată potrivit gustului epocii. Toate clădirile cu destinație privată și publică poartă denumiri specifice, în concordanță cu uzanțele și sensibilitățile orientale: Poarta (și Sala) supremei armonii, Poarta (și Sala) vitejiei ostășești, Pavilionul profunzimii literare, Poarta puterii divine, Sala armoniei depline, Poarta purității cerești, Palatul bătrâneței viguroase, Poarta păcii longevive, Palatul caracterului cultivat, Palatul liniștii terestre, Palatul longevității și păcii, Sala culturii spiritului etc.

Unele din încăperile palatului sunt prevăzute cu mobila și recuzita de epocă, iar altele servesc drept expoziție, conținând ceramică, țesături, arme, stindarde, ceasuri, artefacte din jad, piese vestimentare, de mobilier, de astronomică și de uz gospodăresc etc. În conformitate cu o inventariere inițiată în urmă cu câțiva ani, colecțiile Muzeului Palatului cuprindeau peste 1 800 000 de piese, sporind cu peste 600 000 față de exponatele aflate în gestionarea sa după prăbușirea monarhiei. Mai multe mii de cutii cu obiecte din vechiul patrimoniu al complexului muzeal au fost evacuate de guvernul naționalist al lui Chiang Kai-shek în Taiwan, atunci când înfrângerea sa de către comuniști devenise iminentă. O parte consistentă a pieselor a fost ulterior returnată Muzeului din Nanjing, dar o altă parte a lor se păstrează în prezent la Muzeul Național din Taipei.

În ceea ce mă privește, am fost interesat mai cu seamă de Pavilionul ceramicii, unde sunt expozate începând din Neolitic și până spre sfârșitul dinastiei Qing. Priceperea tradițională a olarilor localnici a adus Chinei denumirea de „Regatul ceramicii”. Porțelanurile primitive au început să se producă încă în perioada de mijloc a domniei suveranilor din dinastia Shang (secolul al XVI-lea – secolul al XI-lea î.Hr.), dar porțelanurile autentice s-au realizat în epoca dinastiei Han de Răsărit (25–220 d.Hr.), pentru ca larga lor răspândire în lume de-a lungul căilor terestre și marine ale Drumului mătăsii să aibă loc în vremea dinastiei Tang (618–907), când China cunoaște o vădită revigorare pe plan economic și politic, extinzându-și mult hotarele până în regiunile central-asiatice. Realizări cu totul remarcabile din punct de vedere tehnic și artistic ale olarilor chinezi, care au influențat mult și produsele ceramice din Asia Anterioară și Centrală, precum și din Europa Occidentală, au continuat și în vremea dinastiilor Song (960–1279), Yuan (1279–1368), Ming (1368–1644) și Qing (1644–

1911). Comerțul cu așa-numitul celadon a afectat și bazinul pontic, piese ceramice din perioada domniei împăraților Ming fiind semnalate, între altele, la Cetatea Albă, Orheiul Vechi și Suceava.

Surprinzător de bogat este și Pavilionul cu orologii, cele mai multe piese fiind de producție englezească și franțuzească din secolele XVIII–XIX și doar o parte redusă datorându-se ceasornicarilor autohtoni din ultima parte a dinastiei Qing. Dat fiind faptul că multe dintre aceste piese au reprezentat cadouri oferite împăraților de emisari occidentali în diverse ipostaze, valențele lor artistice se situează la cote foarte înalte.

Valoarea arhitecturală a edificiului și aceea a colecțiilor sale, dar desigur și costul derizoriu al biletelor de intrare, revarsă zilnic mii de vizitatori străini, dar mai ales localnici, spre Muzeul Palatului. Nu cred că afluența lor este inferioară celei înregistrate la Vatican, Versailles, Schönbrunn sau Kremlin.

O interesantă descriere a „Orașului interzis” aparține primului român ajuns în 1676 în China – Nicolae Milescu Spătarul –, care a fost trimis de țarul rus Alexei Mihailovici în fruntea unei ambasade la reședința împăratului Kangxi, misiune soldată cu un peremptoriu eșec diplomatic, datorat desigur nu incongruențelor legate de derularea ceremonialului de la curte, cum ar lăsa să se întrevadă mărturiile memorialistului (cf. Nicolae Milescu Spătarul, *Jurnal de călătorie în China*, ed. C. Bărbulescu, București, 1956, p. 208–213), ci suspiciunilor manifestate față de ofensiva impetuoasă a Rusiei în ținuturile asiatice aflate în orbita intereselor chineze (cf. D. Dumbravă, *La missione di Nicolae Milescu Spătarul presso la corte dei Ch'ing & la polisemia delle frontiere nord-asiatiche [1675–1676]*, în *Impact de l'imprimerie et rayonnement intellectuel des Pays Roumains*, coord. E. Siupiur, Z. Mihail, București, 2009, p. 123–178).

Între monumentele vizitate în capitala Chinei, amintesc și poarta de sud a cetății Pekinului, ridicată împreună cu fortificațiile orașului de dinastia Ming la începutul secolului al XV-lea. Bisericile creștine și pagodele budiste din capitală au fost în cea mai mare parte închise sau chiar dărâmate în anii „revoluției culturale” și în fluxul modernizării tramei stradale. Au fost păstrate și recondiționate însă câteva vechi temple budiste, având o învederată valoare artistică.

Un moment de vârf al stagiului de documentare l-a constituit vizitarea unui segment din Marele zid chinezesc și a Mormintelor Ming, asigurată cu generozitate și comprehensiune de gazde. Dacă am încerca comparații terminologice pentru gigantica construcție de apărare chineză, ne-am putea opri la „realizare ciclopică” sau „faraonică”. Cu toate că multe imagini filmate de experți îmi erau familiare și deși posedam lecturi destul de ample în privința sa, contactul direct cu silueta Marelui zid a fost copleșitoare: o siluetă care urcă pe culmile abrupte ale munților și coboară vertiginos spre versanții acestora, precum undele valurilor unei mări agitate, pierzându-se dincolo de limitele orizontului.

Confrunțați adesea cu terifiantele invazii ale nomazilor din nord, cărora nu întotdeauna le-au găsit antidotul adecvat, în pofida netei lor superiorități numerice, chinezii au adoptat drept soluție strategică ridicarea de valuri de apărare la fruntariile lor septentrionale. Potrivit unor opinii, cele mai vechi asemenea fortificații ar data încă din secolul al VII-lea înainte de era creștină, diverși dinasți continuând să înalțe valuri din pământ, cărămidă și piatră și în vremurile ulterioare. După reușita operei de centralizare a statului, între 220 și 206 î.Hr., împăratul Qin Shi Huang a demarat ample lucrări de reamenajare și extindere a liniei de fortificație, folosind în mare măsură piatra drept material de construcție. Aceasta era destinată stăvilirii incursiunilor triburilor Hiung-nu, care își aveau sălașele principale în teritoriul actual al Mongoliei. Suveranii care s-au succedat după dinastia Qin s-au preocupat, de asemenea, de recondiționarea valului, dar, după ce împărații Tang și cei care i-au urmat au extins hotarele statului spre nord și nord-vest, lucrările de întreținere au fost sistate în cea mai mare parte, astfel că, în momentul crucial al confruntării cu ofensiva lui Gengis-han, hoardele mongole nu au avut de întâmpinat opreliști spre a se revărsa asupra regiunilor chinezești.

Raidurile periodice ale mongolilor și ale manciurienilor au obligat pe împărații din dinastia Ming să se îngrijească din nou de reactivarea fortificațiilor de la hotarele septentrionale ale statului, la un nivel al arhitecturii militare mult superior tehnologiei folosite de predecesori. Actualul aliniament al Marelui zid, construit prioritar din piatră și cărămidă, prevăzut cu mii de turnuri și cu creneluri, măsoară peste 8800 km, având între 5 și 8 m înălțime și circa 5 m în lățime. Segmentul din apropierea Pekinului, de la Badaling, aflat la circa 70 km de centrul capitalei, pe care l-am putut escalada pe parcursul câtorva km, a beneficiat de lucrări speciale de întreținere, dat fiind fluxul de turiști interesat să-l viziteze.

Nu fără îndreptățire, John Bell, cooptat între membrii unei ambasade trimise în 1720 de Petru cel Mare în China, consemna că șirul de întărituri era denumit „zidul fără sfârșit” (cf. N. Boothroyd, M. Détrie, *Le voyage en Chine. Anthologie des voyageurs occidentaux du Moyen Âge à la chute de l'Empire chinois*, Paris, 1992, p. 260). Totodată, un alt englez – Aeneas Anderson –, ce însoțise neoficial pe reprezentanții unei ambasade în Imperiul celest în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, făcea următoarea depozitie: „Acest monument este probabil opera cea mai uimitoare ieșită din mâna omului” (*Ibidem*, p. 275).

Contemplarea giganticului val stârnește o îndreptățită admirație pentru această realizare unică în domeniul arhitecturii militare, dar totodată deșteaptă anumite reflecții în legătură cu oportunitatea angajării într-un asemenea uriaș efort uman. Așa cum a probat experiența istorică, nicio construcție defensivă, indiferent de modul în care a fost concepută, nu s-a dovedit inexpugnabilă, ceea ce s-a întâmplat și în cazul Marelui zid, neutralizat, între altele, atunci când au avut loc incursiunile Hiung-nu-ilor și ale manciurienilor. De aceea, ne întrebăm, evident retoric, dacă în strategia militară a Chinei nu ar fi fost mai eficientă pregătirea și echiparea, la nivelul tehnicii de vârf a epocii, a unei armate autohtone sau compusă din mercenari, decât ridicarea unui zid extrem de costisitor, care însemna situarea pe o postură defensivă. Dotarea unei oști de elită ar fi costat infinit mai puțin și, în plus, aceasta ar fi putut, în caz de nevoie, să întreprindă expediții de anvergură, care să fi anihilat *ab initio* tentativele belicoase ale vecinilor hrăpăreți. De altfel, doctrina militară tradițională chineză, expusă, între alții, încă înainte de era creștină, de Sun Tzu (*Arta războiului*, trad. din franc. R. Pârvu, București, 1996, *passim*) și Lü Buwei (*Lü's Commentaries of History. Lü Buwei [? – 235 B.C.]*, trad. T. Bowen, Beijing, 2010, p. 74–79), nu numai că nu desconsidera, dar chiar conta în mod consistent pe valorile ofensive ale structurilor ostășești locale.

Pentru epoca ce corespundea cu Evul Mediu târziu european, ansamblul funerar de la poalele Muntelui Tianshu ar reprezenta echivalentul bazilicii Saint-Denis, al catedralei Westminster, al panteonului regal al Escorialului. Admirabilul cadru natural a fost ales de suveranii din dinastia Ming drept necropolă, acolo aflându-și loc de veșnică odihnă 13 împărați și 23 împărătese. Primul monarh înmormântat pe versanții Muntelui Tianshu a fost Yongle (1403–1427), iar ultimul, Chongzhen, care, constrâns de o virulentă revoltă populară, s-a sinucis în aprilie 1644, când oștile rebelilor au pătruns în Pekin, ceea ce marca colapsul dinastiei Ming. Cercetările demarate în 1956 au dus la depistarea osemintelor decedaților și a veșmintelor acestora, expuse în copii într-un modest muzeu din incinta complexului funerar.

În afara monumentelor arhitecturale, am beneficiat de oportunitatea de a vizita câteva muzee de la Pekin și Șanghai, oglinzi sugestive pentru imensul potențial cultural al poporului chinez exteriorizat de-a lungul mileniilor. În cursul șederii la Pekin am avut acces la Muzeul Național al Chinei, Muzeul Capitalei, Muzeul Institutului de Arheologie și la Muzeul Etnic.

Cel dintâi a fost fondat încă din 1912, dar dispunea inițial de un local modest. Decizia de a se întemeia un muzeu de anvergură cu caracter național a fost luată la un deceniu după proclamarea Republicii Populare Chineze. De atunci i s-au făcut extinderi și restructurări importante, astfel că în forma actuală, desăvârșită la începutul anului 2012, dispune de o suprafață de circa 200 000 m², neegalată, din câte mi se spune de către gazde, de nicio altă unitate muzeală cu profil similar din lume. Partea sa cea mai extinsă și cea mai interesantă este aferentă „Vechii Chine”. Cele mai vechi perioade reprezentate privesc Paleoliticul și Neoliticul, beneficiind de bogate colecții cu materiale litice și ceramice. Așa cum s-a remarcat cu multe decenii în urmă, între ceramica pictată a culturilor neolitice din jumătatea răsăriteană a Chinei și cea din complexe Cucuteni-Tripolie există surprinzătoare paralelisme în privința formelor și decorului. Desigur că propagarea unor înrâuriri de-a lungul a mii de kilometri nu este neplauzibilă, dar deocamdată lipsesc verigile de legătură care să le explice într-un mod comprehensibil.

Pentru epocile ulterioare neoliticului din China nu se mai operează cu sistemele cronologice acreditate în protoistoria europeană, întrucât decriptarea surselor scrise a permis nominalizarea conducătorilor care și-au asumat puterea politică în diverse teritorii. De aceea, cronologia evenimentelor se realizează potrivit succesiunii dinastiilor. O măiestrie deosebită au reliefat meșteșugarii chinezi în executarea pieselor de bronz (vase, containere, instrumente de percuție, piese de podoabă etc.), jad și ceramică, iar artiștii în desenele și picturile sulurilor de hârtie. După cum este cunoscut, cele dintâi bancnote din lume au fost puse în circulație în vremea dinastiilor Song, Jin și Yuan, dar utilizarea lor s-a făcut cu intermitențe și fără să implice renunțarea la monedele din metal. Muzeul dispune de câteva asemenea piese de hârtie și de matrițele metalice adiacente, datate în secolul al XIV-lea. Cu mai bine de patru secole înainte ca Johannes Gutenberg să tipărească la Mainz primele cărți, în China se multiplicau bancnote printr-un procedeu nu mult deosebit. Potrivit relatărilor lui Marco Polo (*ed. cit.*, p. 102–104), adoptarea lor s-a făcut cu reticențe și numai în urma amenințărilor cu pedeapsa capitală proferate de autorități.

Ca pretutindeni în lume, credințele și practicile religioase s-au dovedit principalele generatoare de artă și în teritoriile chineze, aserțiune ce își găsește concretizarea elocventă în admirabilele reprezentări ale divinităților budiste. Apărut în India în secolul VI î.Hr., budismul s-a răspândit în China în secolul I d.Hr., unde imaginile legate de cult au dobândit trăsături specifice atât în cazul pieselor realizate în metal, cât și a celor produse din lemn sau piatră. În ceea ce mă privește, am fost interesat prioritar de obiectele datând din perioada dinastiilor Tang (618–907), Song (960–1279), Yuan (1279–1368) și Ming (1368–1644): vase de

porțelan, teracote redând figuri antropomorfe și zoomorfe, monede, piese de podoabă și de uz curent, armament etc.

În ansamblul Muzeului Național perioada modernă și cea contemporană este mai sumar reprezentată. Cu toate acestea, o spațioasă sală centrală îi este dedicată lui Mao Tse-Dong (1893–1976), fără îndoială o personalitate notabilă: tenace, ferm, intransigent, abil, prezentat ca agitator comunist, luptător în războiul civil de gherilă, lider în conflictul cu naționaliștii, artizan al organismului statal al dictaturii proletarietului și inițiator al așa-numitei „revoluții culturale”. Sala a fost concepută cu rostul de glorificare și nu de documentare propriu-zisă, căci nu conține documente și fotografii, ci picturi și alte imagini artistice care proslăvesc imaginea fostului șef omnipotent al statului chinez, aureolare marcată și de grandiosul său mausoleu din piața Tian’anmen, plasat vizavi de muzeu, pe lângă care mausoleul lui Lenin din Piața Roșie de la Moscova se prezintă drept o construcție mai mult decât modestă.

Același aspect maiestuos precum Muzeul Național al Chinei se constată și în cazul Muzeului Capitalei, un edificiu ultramodern, cu încăperi spațioase, în care este prezentată nu numai istoria și arta Pekinului, ci și aceea a ținuturilor învecinate. Fiind secole de-a rândul capitală a întregului Imperiu chinez sau doar a unor regate cu extensie zonală, Pekinul a deținut un rol politic și cultural major în tot răsăritul Asiei, ceea ce explică marile valori artistice pe care le-a creat sau le-a acumulat.

De-a lungul anilor a fost desemnat prin nume diferite, fapt explicabil și prin împrejurarea că, în stăpânirea sa, au intrat adesea populații de origine etnică diferită. Spre sfârșitul mileniului I î.Hr. și în prima parte a mileniului I al erei creștine era denumit Ji, pentru ca în vremea dinastiei Tang să fie cunoscut sub numele de Youzhou. Atunci când khitanii au luat în stăpânire China de Nord-Est în secolul al X-lea și au impus dinastia Liao, ei au atribuit Pekinului numele de Yanjing („Capitala Yan-ilor”). După cucerirea orașului de către jurcheni în anul 1125 și instituirea dinastiei Jin (Kin), acesta a preluat denumirea Yanjing, pentru ca, peste câteva decenii, să fie preferată forma Zhongdu („Capitala Centrală”). Ocuparea sa de către mongoli, care au fondat dinastia Yuan, a dus la impunerea a noi nume oficiale: Dadu („Marea Capitală”) și Khanbaliq (în idiomurile turcice „Marea reședință a hanului”).

Amplasat într-o clădire din campusul Universității Minzu a Chinei, denumită și Universitatea Centrală a Naționalităților, Muzeul Etnic conține veșminte, veselă, piese de cult și ustensile ale minorităților naționale ale Chinei, datând din secolele XIX–XX. Dacă budismul este bine reprezentat prin diverse exponate, taoismul – singura religie de obârșie autohtonă – nu se află într-o situație la fel de privilegiată. Despre animism, șamanism și totemism, ca și despre doctrina confucianistă, s-au păstrat, de asemenea, indicii materiale foarte limitate. Existența unui Muzeu Etnic la Pekin este pe deplin justificată, între altele și pentru faptul că minoritățile etnice – tibetani, uzbekii, mongolii etc. –, cu toate că dețin o pondere modestă în ansamblul demografic al țării, ocupă circa jumătate din teritoriul actual al Chinei și păstrează vechi și inconfundabile tradiții culturale.

Muzeul Institutului de Arheologie, aflat în incinta acestuia, cuprinde mai cu seamă piese din ceramică și metal corespunzătoare epocii preistorice. Nefiind destinat marelui public, etichetele explicative ale obiectelor sunt extrem de succinte.

În zilele petrecute la Șanghai am vizitat Muzeul Șanghaiului, Muzeul de Artă și Muzeul de Istorie Naturală. Singurul dintre acestea care are o anvergură de nivel internațional este Muzeul Șanghaiului, la fel de impozant precum Muzeul Național al Chinei și Muzeul Capitalei de la Pekin din punct de vedere arhitectural și al bogăției și diversității colecțiilor. Muzeul din metropola situată la gurile de vărsare ale fluviului Yangtze (Changjiang) în Marea Chinei de Est a fost fondat în 1952, clădirea care i s-a destinat fiind ridicată în anul 1996.

Dat fiind diapazonul cronologic avut în vedere, am poposit mai îndelung, făcând fotografii și însemnări, în fața vitrinelor cu piese din metal și ceramică din perioada dinastiilor Tang, Song, Yuan și Ming, cu toate că extrem de interesante sunt și sălile ce cuprind bronzuri, sigilii, monede, pictură, însemnări caligrafice, mobilă etc. din alte epoci istorice. Secția aferentă artei și meseriilor minorităților etnice cuprinde mai cu seamă obiecte ce au aparținut uigurilor și tibetanilor.

În pofida titlului generic pe care îl poartă, Muzeul de Artă nu include decât piese – pictură și sculptură – din epoca modernă și contemporană, datorate artiștilor autohtoni. Tendința dominantă a operelor converge spre tradiționalism, dar și-au făcut loc și lucrări apropiate de curentele avangardiste occidentale din primii ani postbelici, amintind de pânzele lui Jackson Pollock și Yves Tanguy.

Muzeul de Istorie Naturală excelează prin bogăția exponatelor – vertebrate și nevertebrate –, originare mai cu seamă din jumătatea răsăriteană a Asiei, dar păcătuiește prin dispunerea lor demodată în vitrine vechi, lipsa hărților de răspândire a speciilor și a explicațiilor în limbi de circulație internațională.

În zilele în care nu am vizitat ansamblurile arhitecturale și muzeele, am lucrat la Biblioteca Municipală din Șanghai și la Biblioteca Academiei Chineze de Științe Sociale din Pekin, unde formalitățile de obținere a

permisului de intrare s-au derulat cu neverosimilă operativitate. O impresie deosebită mi-a lăsat Biblioteca Municipală, prin utilizarea sa tehnică ultramodernă și spațialitatea sălilor de lectură.

Din păcate, până în prezent contactele dintre arheologii români și chinezi au fost în general aleatorii și inconsistente. Rezultate mai elocvente în acest sens au fost obținute cu prilejul călătoriei de documentare întreprinse timp de o lună, în toamna anului 1977, de doi prestigioși specialiști români, cărora li s-a facilitat vizitarea a opt orașe și a mai multe puncte de interes pentru arheologia preistorică (cf. M. Petrescu-Dîmbovița și S. Morintz, *Aspecte și probleme privind istoria veche a Chinei*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 29, 1978, 3, p. 397–405; M. Petrescu-Dîmbovița, *Amintirile unui arheolog*, Piatra-Neamț, 2006, p. 117–119). Nutrăm speranța ca recenta noastră vizită de studii să contribuie la statornicirea unor legături științifice profitabile.

Pentru a înțelege esența civilizației chineze, spiritualitatea sa intrinsecă, propriul ei sistem de valori și conștientizarea tonică a vitalității acestuia, am încercat să mă detașez de preceptele viziunii europocentriste, înfrânându-mi tentația firească și obsedantă a corelărilor și paralelismelor cu universul creativității occidentale. Din prospectarea directă – segmentială și selectivă – a unor componente ale ansamblului cultural al Imperiului celest, prilejuită de călătoria de documentare, suprapusă lecturilor fructuoase ale textelor erudite, am rămas cu imaginea originalității și continuității sale de-a lungul mileniilor, neafectată de hiatusuri deconcertante, în pofida seismelor politice, a derulării endemice a perioadelor de dezvoltare letargică, a corsetului dogmelor, a frecvențelor intruziuni străine.

Dincolo de preocupările științifice axate pe domeniile evocate, nu am putut să nu remarc dinamismul și efervescența metamorfozării metropolelor vizitate din multiple puncte de vedere, ceea ce anticipează performanțe la standarde redutabile și propulsarea pe scena mondială a unei supraputeri, care are toate perspectivele de a-și asuma un rol major în evoluția planetară.

VICTOR SPINEI

1

2

3

Fig. 1. Monumente arhitecturale grandioase ridicate de suveranii dinastiei Ming.
1-2 – Clădiri din reședința imperială, aflate în incinta Muzeului Palatului („Orașul interzis”);
3 – Marele zid chinezesc din zona montană Badaling.

1

2

3

4

5

Fig. 2. Piese de mare valoare artistică aflate în colecțiile muzeelor din China. 1 – Carafă din porțelan glazurat, decorată cu imaginea unui dragon, datând din perioada dinastiei Yuan (1279–1368), descoperită printre ruinele orașului Dadu (Pekin); 2 – Cap de bodhisattva sculptat în lemn din epoca dinastiei Song (960–1279); 3–4 – Imagini ale unor regi celești din ceramică tricromă din epoca dinastiei Tang (618–907); 5 – Statuie din piatră, reprezentând pe Lokapala, apărător al punctelor cardinale în religia budistă, datând din perioada Song (1 – Muzeul Institutului de Arheologie din Pekin; 2–3 – Muzeul Palatului („Palatul interzis”) din Pekin; 4–5 – Muzeul Șanghaiului).

EXPLORĂRI ALE RESURSELOR DOCUMENTARE VIENEZE (2012)

Ca urmare a amabilei invitații adresate de directorul Secției de Preistorie a Muzeului de Istorie Naturală (Naturhistorisches Museum), dr. Anton Kern, coordonator al săpăturilor arheologice din ultimii ani în celebra așezare de la Hallstatt, am beneficiat de un stagiu de documentare în capitala Austriei în perioada 6 august – 3 septembrie 2012. Cele patru săptămâni petrecute în metropola vieneză au fost folosite atât pentru investigarea problemelor legate de contactele dintre regiunile de la Dunărea de Jos și cele de pe cursul mijlociu al marelui fluviu, cât și pentru completarea informațiilor referitoare la perioada migrațiilor târzii și la Evul Mediu incipient, în mai multe muzee și biblioteci. Dat fiind circumstanțele prezenței la Viena, o bună parte a timpului alocat cercetărilor s-a derulat în incinta de la Naturhistorisches Museum.

Inaugurat festiv într-un impozant edificiu la 10 august 1889, în prezența împăratului Franz Joseph I (1848–1916), Muzeul Curții Imperiale de Istorie Naturală, redenumit după abdicarea Habsburgilor Muzeul de Istorie Naturală (Naturhistorisches Museum), adăpostește o colecție de o opulență și varietate excepțională, însumând în prezent peste 20 de milioane de piese. În chip firesc, colectarea lor a necesitat timp îndelungat, pasiune și competență. Un nucleu important al muzeului provine din colecția adunată de arhiducele Ferdinand von Tirol (1529–1595) în castelul Ambras de lângă Innsbruck, constând în special din minerale. O atracție deosebită pentru domeniul științelor naturii a manifestat împăratul Franz Stephan (1708–1765), soțul Mariei Theresia, care, cumulând și demnitatea de mare duce al Toscanei, s-a apropiat de învățatul florentin Giovanni de Baillou (cunoscut și cu numele de Johann Ritter von Baillou) (1679–1758), posesorul unei vaste colecții – cea mai mare din vremea sa – de roci, corali, moluște și melci. În anul 1748 împăratul l-a determinat să-și vândă colecția, pe care a instalat-o într-un pavilion de la Curtea vieneză, numindu-l pe proprietarul inițial drept director al ei. Pe de altă parte, Franz Stephan s-a implicat în experimente fizice și a inițiat expediții de anvergură pentru colectarea de minerale, animale și plante din regiuni îndepărtate. Soția sa, Maria Theresia (1717–1780), s-a interesat, de asemenea, de științele naturii și a sprijinit prospectările mineralogice pe întinsul Imperiului ei, din rațiunea pragmatică de a depista zăcămintele de fier, cărbune, argint și aur, utile economiei și trezoreriei statului. În ultimii săi ani de domnie, ea a schimbat caracterul privat al colecției defunctului Franz Stephan, transferând-o într-o clădire ridicată la Hofburg, deschisă marelui public de două ori pe săptămână, astfel luând naștere cel dintâi muzeu de pe teritoriul Austriei. Acesta și-a sporit masiv patrimoniul de-a lungul secolului al XIX-lea prin recuperările de obiecte de pe cuprinsul Monarhiei habsburgice și prin cele colectate în decursul expedițiilor organizate în toate continentele lumii.

Necesitatea unui spațiu expozițional adecvat a impus ridicarea unei clădiri corespunzătoare, a cărei concepere a fost încredințată de împăratul Franz Joseph I arhitecților Gottfried Semper (1803–1879) – binecunoscut și prin coordonarea lucrărilor de la opera din Dresda, inaugurată în 1841 și reconstruită integral în 1871–1878, care îi poartă numele – și Carl von Hasenauer (1833–1894). Împăratul și-a dorit un edificiu impunător care să evidențieze măreția Monarhiei, aflată în apogeul existenței sale, și care să nu fie mai prejos de muzeele din principalele capitale europene. Construcția sa a durat din 1871 până în 1881 (finisările interioare au fost terminate în 1884) și a implicat investiții financiare extrem de generoase, pentru realizarea la un standard artistic elevat a grupurilor statuare și a ansamblurilor picturale, ce împodobesc armonios întregul lăcaș, prevăzut cu pardoseală placată cu marmură de Carrara și cu pereții exteriori și interiori din roci masive locale sau aduse din Belgia.

Încă înainte de deschiderea sa oficială, muzeului i s-a configurat un nou statut organizatoric, stabilit, din dispoziția împăratului Franz Joseph I, de către cel dintâi intendent al instituției, geologul Ferdinand von Hochstetter. În conformitate cu decizia sa, Naturhistorisches Museum a fost prevăzut în 1876 cu cinci secții: Mineralogie-Petrografie, Geologie-Paleontologie, Zoologie, Botanică și Antropologie-Etnografie. Începând din 1886, muzeul a dispus de un periodic propriu: *Annalen des k.k. Naturhistorischen Hofmuseum*, denumit din 1919 *Annalen des Naturhistorischen Museum in Wien*.

La scurt timp după încheierea Primului Război Mondial, soldată cu prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, a avut loc o reorganizare a muzeului, care dobânda șapte secții. Primele patru dintre acestea orânduie în 1876 au rămas nestructurate, pe când cea de-a cincea a fost împărțită în trei secții: de Preistorie, Etnografie și Antropologie. În 1972, Secția de Zoologie, mult extinsă prin diferite achiziții, s-a separat, la rândul ei, în trei alte secții, aferente Vertebratelor, Insectelor și Nevertebratelor, în vreme ce Etnografia a fost desființată, întrucât în Neue Burg se crease un așezământ special pentru acest domeniu: Museum für Völkerkunde. Cu toate măsurile speciale de protejare a valorilor deținute, bombardamentele din vremea celui de-al Doilea Război Mondial au produs daune însemnate, la care au devenit ulterior părtașe și trupele sovietice de ocupație, implicate în distrugerii și delapidări (cf. O. Pesta, *Fünfzig Jahre Naturhistorisches Museum Wien*, în *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* (în continuare se va abrevia ANMW), 50, 1939, p. VII–XXIII; H. Michel, K. Holdhans, R. Routil, K. Krenn, F. Trauth, O. Kühn, *Das Naturhistorische Museum im Krieg*, în ANMW, 56, 1948, p. 1–17; C. Blaha, J. Jungwirth și K. Kromer, *Geschichte der Anthropologischen und der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien*, în ANMW, 69, 1965, p. 451–461; G. Hamann și colab., *Das Naturhistorische Museum in Wien. Die Geschichte der Wiener naturhistorischen Sammlungen bis zum Ende der Monarchie*, Viena, 1976; M. Fischer, I. Moschner și R. Schönmann, *Das Naturhistorische Museum in Wien und seine Geschichte*, în ANMW, 80, 1976, p. 1–24; A. Heinrich, *Vom Museum der Anthropologischen Gesellschaft in Wien zur Prähistorischen Sammlung im k.k. Naturhistorischen Hofmuseum (1870–1876–1889–1895)*, în *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* (în continuare se va abrevia MAGW), CXXV–CXXVI, 1995/96, p. 11–42; S. Jovanović-Kruspel, *Das Naturhistorische Museum Wien. Ein Führer durch die Schausammlungen*, Viena, 2010, p. 86–105).

La dinamizarea și profesionalizarea cercetărilor arheologice din Imperiul habsburgic un aport important l-a deținut Societatea Antropologică (Anthropologische Gesellschaft), constituită la Viena la începutul anului 1870, care a evoluat din *Versammlungen der Deutschen Naturforscher und Ärzte*, întemeiată în 1822 de savanți ce activau în întreg spațiul lingvistic german. Chiar în anul fondării, Anthropologische Gesellschaft și-a creat un muzeu propriu cu o bogată colecție de piese preistorice. Dificultățile de ordin administrativ au obligat Societatea în 1877 să-și transfere colecția la Kaiserlich-königliches Naturhistorisches Hofmuseum (cf. K. R. Wernhart, *125 Jahre Anthropologische Gesellschaft in Wien. Reflexionen über politische und ideengeschichtliche Strukturen*, în MAGW, CXXV–CXXVI, 1995/96, p. 1–9; A. Heinrich, *op. cit.*, p. 11–42, eadem, *Sammlungsleiter und Direktoren: von der Anthropologisch-ethnographischen Abtheilung zur Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums Wien (1876–2000)*, în MAGW, 139, 2009, p. 51–61). În schimb, ea nu a renunțat la editarea periodicului *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, al cărui prim număr a apărut în 1871, sub coordonarea lui Franz Ritter von Hauer, Carl Langer, Friedrich Müller, Edm. Reitlinger și S. Wahrmann. Revista continua la alți parametri publicația *Beiträge zu einer Cronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie*, cu periodicitate de apariție neregulată, redactată de custodele de la Kaiserlich-königliches Münz- und Antiken-Cabinet. Periodicul societății și-a propus scopuri ambițioase, vizând prospectările din domeniul arheologiei și antropologiei atât din întregul teritoriu al Monarhiei austro-ungare, cât și din alte meridiane ale lumii. În acel moment acesta se număra printre cele mai profesioniste publicații cu profilul respectiv din Europa.

În paginile sale au fost inserate de-a lungul anilor și numeroase descoperiri provenind din teritoriile românești incluse înainte de Primul Război Mondial în Imperiul Habsburgic. Toate informațiile privitoare la vestigiile arheologice și la monumentele ecleziastice medievale din Bucovina au fost reproduse, la inițiativa arhitectului și arheologului Carl A. Romstorfer, în anuarul Muzeului din Cernăuți *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums*, al cărui prim număr a văzut lumina tiparului în anul 1893.

Colecția de Preistorie din cadrul Naturhistorisches Museum a preluat exponatele din fostul Münz- und Antiken-Cabinet (între care și piesele de la Hallstatt) și de la Anthropologische Gesellschaft, la care s-au adăugat și continuă să se adauge obiectele provenind din săpăturile efectuate de propriii colaboratori. Numai o redusă parte dintre acestea și-au putut găsi loc în spațiul expozițional destinat marelui public, restul fiind păstrate în depozit. Expoziția permanentă a Secției de Preistorie poartă amprenta desuetă a concepțiilor muzeistice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, piesele fiind dispuse nespațiat în vitrine din lemn și sticlă, însoțite de explicații lapidare. Spectrul cronologic reflectat în muzeu este aferent prioritar pre- și protoistoriei, obiectele provenind în cea mai mare parte din teritoriul fostei monarhii habsburgice. Paleoliticul, neoliticul, epoca bronzului și cea a fierului sunt bine reprezentate prin obiecte din piatră, metal și os de reală valoare, în vreme ce perioada marilor migrații nu beneficiază decât de puține descoperiri arheologice.

Piesa cea mai celebră din Secția de Preistorie este indubitabil așa-numita Venus din Willendorf, o statueta din calcar de 11 cm înălțime, inițial pictată cu culoare roșie, având o vechime de circa 25 000 de ani, o

capodoperă a artei paleolitice din perioada Gravettiană. Aceasta a fost descoperită la 7 august 1908, în urma săpăturilor întreprinse sub conducerea lui Josef Szombathy (1853–1943), pe atunci șef al Colecției de Antropologie-Preistorie de la Kaiserlich-königliches Naturhistorisches Hofmuseum din Viena (cf. W. Antl-Weiser, *Die Frau von W. Die Venus von Willendorf, ihre Zeit und die Geschichte(n) um ihre Auffindung*, Viena, 2008; L. Lammerhuber, W. Antl-Weiser, A. Kern, *Venus*, Viena, 2008). O altă statueta remarcabilă aflată în colecția muzeului încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu notorietate în cercul specialiștilor, este idolul feminin de lut ars, redat în poziție șezândă, provenind de la Pazardžik, localitate situată la câțiva kilometri vest de Plovdiv.

Un ansamblu de descoperiri excepționale păstrat la Secția de Preistorie provine de la Hallstatt, al cărui nume a fost conferit Primei epoci a fierului, dat fiind relevanța specială a cercetărilor arheologice întreprinse aici încă de la mijlocul secolului al XIX-lea. Inițiativa de a-și asuma efectuarea de săpături sistematice în necropola de la Hallstatt a aparținut inginerului de mine Johann Georg Ramsauer (1795–1874), care, între 1846 și 1863, a decapat 980 de morminte. Cu toate că nu avea pregătire de specialitate într-un domeniu care atunci nu depășise încă etapa amatorismului și se afla în căutarea metodologiilor proprii de cercetare, acesta a întocmit rapoarte și planuri destul de detaliate asupra complexelor funerare depistate, depuse, împreună cu tot materialul recuperat, la Kaiserlich-königliches Münz- und Antiken-Cabinet din capitala Imperiului. Valoarea și bogăția vestigiilor descoperite a reprezentat un imbold pentru continuarea săpăturilor și în anii următori de către Gustav Schubert și Eduard von Sacken (1864), Bartholomeus Hutter (1868–1874), Gustav Schubert și Josef Stapf (1871–1876), Josef Stapf și Ferdinand von Hochstetter (1877–1878), Franz von Hauer, Josef Szombathy și Bartholomeus Hutter (1886), Asociația Muzeului din Hallstatt (1884–1899), Marie de Windischgrätz, ducesă de Mecklenburg (1907), Josef Bayer (1928), Friedrich Morton (1937–1938). O primă valorificare extensivă a rezultatelor primelor săpături din necropola hallstattiană se datorează lui Ed. Freih. v. Sacken: *Das Gräberfeld von Hallstatt in Oberösterreich und dessen Alterthümer* (Viena, 1868), monografie care a atras atenția lumii savante de pretutindeni. Aceasta explică și faptul că arheologul suedez Hans Hildebrand (1842–1913) a introdus noțiunea de „cultură Hallstatt” pentru Prima epocă a fierului, acceptată ulterior de toți preistoricienii.

Necesitatea de a supraveghea lucrările de construcție a unui canal din localitatea Hallstatt în 1993–1994 a impulsat conducerea Secției de Preistorie de la Naturhistorisches Museum de a-și asuma reluarea sistematică a cercetărilor din necropolă. Directorii Secției, mai întâi Karl Kromer și Fritz Eckart Barth, iar apoi succesorul lor, Anton Kern, s-au implicat în mod nemijlocit în onoranta misiune de a continua săpăturile în una din cele mai celebre stațiuni arheologice din lume. Începând din 1846 și până în prezent au fost dezvelite peste 1500 de morminte de inhumăție și incinerație, dar se estimează că necropola ar cuprinde în jur de 5000–6000 de înmormântări, astfel că și generațiile următoare vor avea ocazia să-și dovedească abilitățile profesionale în cadrul cercetărilor din obiectivul arheologic din Austria Superioară.

În ultimele decenii săpăturile de la Hallstatt s-au concentrat nu numai asupra necropolei, ci au vizat în mod special și salinele din imediata sa apropiere. Exploatarea intensivă a sării și comercializarea ei au adus prosperitate comunităților locale și explică în mare parte bogăția și diversitatea inventarului funerar surprins în cadrul necropolei. Echipele de arheologi de la Naturhistorisches Museum – Anton Kern, Hans Reschreiter, Kerstin Kowarik etc. – au avut în mod permanent alături de ei specialiști din alte domenii, care le-au furnizat analize complexe metalografice, antropologice, dendrocronologice, paleofaunistice, geologice, chimice, ADN etc. Arheologia experimentală și paleoetnografia s-au bucurat, de asemenea, de atenția colectivelor de cercetare. Astfel, prin profilul său multidisciplinar, șantierul de la Hallstatt tinde să devină un vector pentru arheologia europeană și din punct de vedere al atributelor metodologice și tehnologice (cf. K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, Firenze, 1959; idem, *Hallstatt. Die Salzhandelsmetropole des ersten Jahrtausends vor Christus in den Alpen*, Viena, 1963; F. E. Barth, *Zu den Tragsäcken aus dem Salzbergwerk Hallstatt*, în *Archaeologia Austriaca*, 76, 1993, p. 121–127; H. J. Urstöger, *Hallstatt-Chronik. Vom Beginn der Besiedlung bis zum Jahre 1994*, Hallstatt, 1994, p. 9–220; A. Kern, *Neue Ausgrabungen aus dem Salzberg in Hallstatt*, în *Archäologie Österreichs*, 8, 1997, *Sonderheft*, p. 58–65; F. E. Barth și W. Lobisser, *Das EU-Projekt Archaeolive und das archäologische Erbe von Hallstatt*, Viena, 2002; *Salz-Reich. 7000 Jahre Hallstatt*, ed. A. Kern, K. Kowarik, A. W. Rausch, H. Reschreiter, Viena, 2008 [cf. recenzie pe care am făcut-o volumului în *Arheologia Moldovei*, XXXIII, 2010, p. 344–346] [Volumul a beneficiat și de o traducere engleză, datorată lui J. Thommes și T. Taylor: *Kingdom of Salt. 7000 years of Hallstatt*, Viena, 2009]; J. Unterberger, *Salz- und Solebergbau in Hallstatt. Grundlagen und Überlegungen zum prähistorischen und historischen Bergbau*, în *MAGW*, 139, 2009, p. 87–100; D. Pany-Kucera, H. Reschreiter și A. Kern, *Auf den Kopf gestellt? – Überlegungen zu Kinderarbeit und Transport im prähistorischen Salzbergwerk Hallstatt*, în *MAGW*, 140, 2010, p. 39–68).

Prezența la Secția de Preistorie de la Naturhistorisches Museum a fost folosită nu numai pentru vizitarea spațiului expozițional și a lucra în admirabila sa bibliotecă, ci și pentru a purta discuții pe teme profesionale cu angajații săi: dr. Anton Kern, dr. Walpurga Antl-Weiser, drd. Gergana Kleinecke și drd. Hans Reschreiter.

Totodată, în decursul sejurului vienez am vizitat numeroase muzee și colecții de istorie, etnografie și artă (Kunsthistorisches Museum, Museum für Völkerkunde, Österreichisches Museum für Volkskunde, Hofjagd- und Rüstkammer, Sammlung alter Musikinstrumente, Ephesos Museum, Albertina, Judisches Museum, Leopold Museum, Ludwig Museum, Gämeldgalerie der Akademie der Bildenen Künste, Museo Borromeo de la Karlskirche, Secession, Papyrusmuseum, Historisches Museum der Stadt Wien, Römermuseum), precum și câteva lăcașe de cult din Evul Mediu și din epoca modernă (Domul Sf. Ștefan, bisericile Sf. Michael, Sf. Maria am Gestade, Sf. Ruprecht, Sf. Karl, bisericile minorităților, dominicanilor, augustinilor, maltezelor etc.).

Desigur nu întâmplător, cel mai mare interes l-am manifestat pentru Kunsthistorisches Museum, cu toate că de-a lungul anilor îi mai trecusem pragul de zeci de ori. Contemplarea valorilor sale de neprețuit, de artă egipteană, orientală, greco-romană, medievală, de capodopere ale picturii clasice datorate lui Dürer, Cranach, Bruegel cel Bătrân, Holbein, Rembrandt, Rubens, Van Dyck, Rafael, Tizian, Caravaggio, Veronese, Velasquez etc., de numismatică, orfevrărie, tapiserie etc., constituie o aleeasă voluptate spirituală, astfel că nu este de mirare că beneficiază de cel mai mare număr de vizitatori dintre toate muzeele de pe teritoriul Austriei, depășind cu mult cifra de un milion anual. Clădirea sa este o construcție simetrică cu aceea care adăpostește Naturhistorisches Museum, de care este despărțită de un parc cochet, în mijlocul căruia tronează monumentul având-o în plan central pe împărăteasa Maria Theresia, flancată la un registru inferior de miniștrii și generalii săi cei mai prestigioși.

Decizia ridicării celor două edificii gemene a fost luată de Franz Joseph I în 1858, dar pentru ca proiectul să se materializeze au fost necesare peste două decenii. După dezbateri îndelungate ale arhitecților vienezi, Curtea a decis să acorde preferință planurilor prezentate de Gottfried Semper și Carl von Hasenauer, promotori ai stilului neo-renascentist italian. Clădirea destinată pentru Kunsthistorisches Museum a fost inaugurată oficial la 17 octombrie 1891 sub auspiciile împăratului. Printre piesele cele mai valoroase din colecțiile sale se numără celebrul tezaur de obiecte de aur descoperit în 1799 la Sânnicolau Mare (actualul jud. Timiș), conținând 23 de recipiente, însumând circa zece kg de metal prețios, de la sfârșitul mileniului I al erei creștine, a cărui datare exactă și atribuire continuă să rămână o temă controversată printre specialiști (cf. J. Hampel, *Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós, sogenannter „Schatz des Attila”*, Budapesta, 1886; J. Strzygowski, *Altai-Iran und Völkerwanderung. Ziergeschichtliche Untersuchungen über den Eintritt der Wander- und Nordvölker in die Treibhäuser geistigen Lebens*, Leipzig, 1917; *The Gold of the Avars. The Nagyszentmiklós treasure*, gen. ed. T. Kovács, ed. É. Garam, Budapesta, 2002 [K. Gschwantler, P. Prohászka, C. Bálint, É. Garam, T. Vida, A. Róna-Tas, F. Daim – P. Stadler, E. Marosi]; C. Bálint, *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*, Budapesta, 2004).

Când Nicolae Filimon a vizitat Viena în 1858, cea mai mare parte a galeriei de pictură imperială se afla expusă la Palatul Belvedere, pânzele marilor maeștri prilejuindu-i diverse aprecieri artistice, astăzi emanând un aer vetust, dar lăudabile pentru vocația culturală a intelectualității românești din epoca pașoptistă. Descinzând în metropola habsburgică, prozatorul muntean s-a lansat în panseuri inoculate de efuziuni sentimentale asupra valențelor călătoriilor, pe care nu avem motive să i le emendăm: „Cât de fericit este omul în călătorie, mai cu seamă când are cu sine bani de ajuns și nu-l turmentează vreo suvenir din patria sa sau vreo pasiune de inimă!... El aleargă din loc în loc întocmai ca albina din floare în floare și culege în liniște sucule cel dulce al călătoriei. Călătoria, după părerea mea, este cea mai bună medicină în contra urâtului.” (cf. N. M. Filimon, *Excursiuni în Germania Meridională. Memorii artistice, istorice și critice (1858)*, în idem, *Opere*, II, ed. G. Baiculescu, București, 1965, p. 57).

Cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Gustav Klimt (1862–1918) – un Mozart al picturii vieneze – deasupra scârilor monumentale de la intrarea principală de la Kunsthistorisches Museum s-a amenajat o schelă de unde se pot contempla de aproape admirabilele tablouri parietale aparținând maestrului, dispuse între coloanele și arcadele edificiului. De altfel, sărbătorirea ilustrului artist s-a bucurat de o prezentare mediatică de excepție, ilustrativă în acest sens fiind expoziția „Klimt-Persönlich”, organizată în incinta de la Leopold Museum, precum și expoziția temporară de la Historisches Museum der Stadt Wien.

În cadrul abundențelor dezvoltări biografice asupra sa nu a fost reținut aportul lui din tinerețe la decorarea palatului Peș, la care a lucrat – în 1883–1886 – împreună cu Ernst Klimt și Franz Matsch, reuniți la Künstler-Compagnie. Considerăm că autoritățile culturale românești s-ar dovedi extrem de inspirate dacă ar populariza intensiv aspectul respectiv din creația unui mânăitor al penelului a cărui glorie postumă este în continuă propulsare.

O atracție deosebită pentru arheologi, lingviști și istoricii de artă îl reprezintă Papyrusmuseum, aflat în incinta de la Österreichische Nationalbibliothek. Colecția și-a început asamblarea în urma descoperirii în

1877–1880 de către o familie de țărani egipteni din Fayum a numeroase fragmente de papirus, care, prin intermedierea negustorului de covoare Theodor Graf, au putut fi consultate de un expert de talia lui Josef von Karabacek, profesor de limbi orientale la Universitatea din Viena, ajungând ulterior în posesia arhiducelui Rainer Ferdinand de Austria, acesta dăruindu-le în 1899 împăratului Franz Joseph I. În Papyrusmuseum sunt expuse doar circa 2000 de piese din cele 180 000 aflate în colecția sa, care cuprinde texte hieroglifice, copte, grecești, latine, ebraice, aramaice, siriace, arabe etc., redată pe papirus, pergament, lemn, metal și os, precum și țesături și câteva portrete pictate pe lemn, aplicate pe mumii descoperite în Egipt și datând din secolele I–III d.Hr.

Ephesos Museum are drept nucleu piesele provenind din săpăturile arheologilor austrieci începute în 1895 și din donațiile sultanului turc Abdülhamid II către Franz Joseph I. După ce autoritățile otomane au adoptat în 1907 legislația privind interzicerea înstrăinării vestigiilor culturale în afara hotarelor Imperiului, aducerea de noi obiecte de la Efes nu a mai fost posibilă, cu toată implicarea majoră a arheologilor din Austria la cercetarea și restaurarea ansamblului urban din efervescentul centru greco-roman de pe coastele anatoliene.

Panorama muzeală vieneză s-a îmbogățit relativ recent, mai exact în toamna anului 2010, cu o nouă galerie de pictură dintr-o incintă restaurată de la Akademie der Bildenen Künste, care conține pânze numeroase de Lukas Cranach, Rubens, Guardi și Jakob van Ruisdael și câteva unicate ieșite din penelul lui Jeronimus Bosch, Tizian, Rembrandt și Murillo. Galeria aparținuse contelui Lamberg-Sprinzenstein, care în 1822 a dăruit-o Academiei, astfel punându-se bazele celui dintâi muzeu public de artă din Viena. Pe lângă creațiile de valoare perenă ale măștrilor occidentali, disipate în diverse muzee din capitala Imperiului, mi-a făcut plăcere să admir o mlădioasă variantă din bronz din *Pasărea măiastră* a lui Constantin Brâncuși, datând din anul 1926, expusă în galeriile de la Albertina.

O mare parte a timpului destinat documentării l-am petrecut la Österreichische Nationalbibliothek din Neue Hofburg, care a preluat bogatele fonduri de manuscrise și de carte ale monarhilor Habsburgici, mai însemnate fiind cele colectate de ducele Albrecht III (1365–1395), de împărații Friedrich III (1452–1493) și Maximilian I (1493–1519), la care s-au adăugat cele aparținând prințului Eugen de Savoia (1663–1736). Loturile bibliografice vechi, însumând circa 200 000 volume, tipărite între 1500 și 1850, sunt depozitate într-o aripă a unei clădiri adiacente, așa-numita Prunksaal, decorată cu mult gust în stil baroc, între 1723 și 1726, din inițiativa împăratului Karl I, după planurile arhitectului Johann Bernhard Fischer von Erlach.

De asemenea, am lucrat la biblioteca de la Institut für Byzantinistik und Neogräzistik al Universității și la aceea a Secției de Cercetări de Bizantinologie (Abteilung Byzanzforschung) din subordinea Academiei Austriece de Științe, până în urmă cu câteva luni institut autonom, atașat în prezent de Institut für Mittelalterforschung, condus de acad. prof. Walter Pohl. La Secția de Cercetări de Bizantinologie am avut prilejul de a mă întreține profitabil cu câțiva cercetători reputați: prof. dr. Peter Soustal, prof. dr. Andrea Külzer, dr. Christian Gastgeber și dr. Mihailo Popović. Cu dr. Christian Gastgeber am convenit să inițiem depistarea unor posibilități de a continua colaborarea în cadrul proiectelor de cercetare internațională, de o factură apropiată de POSDRU, care să reunească tineri cercetători din România, Austria și Franța.

Timpul nu foarte generos avut la dispoziție nu mi-a permis decât o staționare scurtă la biblioteca de la Institut für Osteuropäische Geschichte din cadrul Universității, cu scopul de a consulta recente apariții editoriale referitoare la civilizația Evului Mediu din estul și sud-estul continentului. Ca și majoritatea institutelor cu profil umanistic, acesta nu se află în maiestuosul edificiu central al Altei Mater – cel inaugurat în 1884 după planurile renumitului arhitect Heinrich von Ferstel, cu fresce semnate de Gustav Klimt în Sala de festivități –, ci într-o clădire anexă a sa, o uriașă cazarmă refuncționalizată. Așa după cum este cunoscut, Universitatea vieneză a fost fondată de ducele Rudolf IV în anul 1365, fiind ca vechime al treilea așezământ de studii superioare din Europa Centrală, după cele de la Praga (1348) și Cracovia (1364). În prezent în ea își desăvârșesc studiile peste 90 000 studenți, sub îndrumarea a circa 6700 de persoane cu formație academică. La Institut für Osteuropäische Geschichte am purtat discuții științifice instructive cu directorul instituției, prof. dr. Oliver Jens Schmitt, specialist cu notabile performanțe profesionale în domeniul trecutului medieval și modern al popoarelor din sud-estul Europei, care în ultimii ani și-a asumat susținerea unor prelegeri legate de istoria românilor.

Nu în mai mică măsură față de alte ocazii, prezentul stagiul de investigații cărțurărești în ambianța științifică și culturală densă, exigentă și stimulativă a Vienei mi-a oferit posibilități de documentare din cele mai oportune. Pe de altă parte, călătoria de studii în metropola de la Dunărea Mijlocie mi-a prilejuit reiterarea constatării că, în pofida tendințelor ireversibile de modernizare și globalizare și a direcționărilor centrifuge plurifațetate de pe plan mondial, valorile culturale tradiționale locale întrunesc un respect inconturnabil, ceea ce le particularizează profilul și le conservă identitatea.

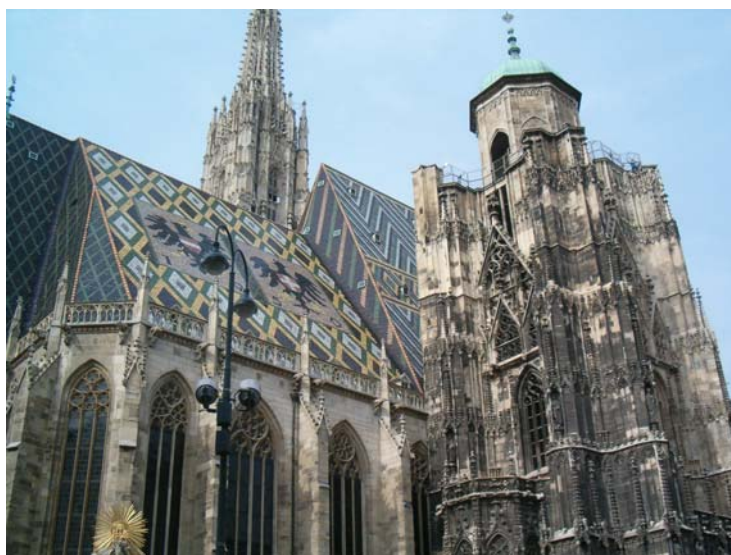
VICTOR SPINEI

1

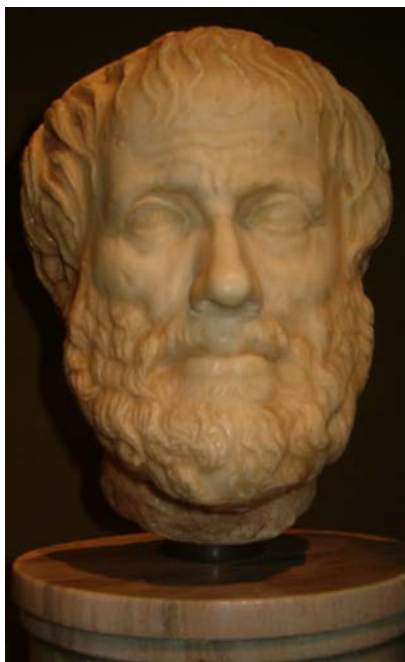

2

3

Fig. 1. Imagini din Viena. 1 – Portal din Hofburg, cu însemne heraldice dinastice, datând din 1552, din vremea domniei lui Ferdinand I, rege al Boemiei și Ungariei (1526–1568) și împărat al Sfântului Imperiu Roman (1558–1568); 2 – Fragment dintr-o frescă reprezentând Judecata de Apoi, pictată în secolul al XIV-lea, din biserica Sf. Michael; 3 – Latura nordică a Domului Sf. Ștefan, ridicat în secolul al XII-lea în stil romanic, cu consistente adaosuri gotice din secolele XIV–XV.

1

2

3

4

5

Fig. 2. Piese de referință din muzeele vieneze. 1 – Copie romană din marmură a capului lui Aristotel, de la mijlocul secolului I d.Hr., după un original grecesc; 2 – Bustul din marmură al împăratului Traian, de la începutul secolului al II-lea d.Hr., provenind de la Salona (Solin, Croația); 3 – Statuia Maicii Domnului sculptată în jurul anului 1500 în lemn de tei, din Tirol sau Stiria (Steiermark); 4 – Armura aurită de paradă, realizată în jurul anului 1570, dăruită de împăratul Maximilian II regelui Franței Henri III (1551–1589); 5 – Pasărea în spațiu (Pasărea Măiastră) a lui Constantin Brâncuși, datând din 1926, variantă din bronz a unui prototip creat în 1910 (1, 2 – Kunsthistorisches Museum; 3 – Österreichisches Museum für Volkskunde; 4 – Hofjagd- und Rüstkammer; 5 – Albertina).